

BENCE ERIKA

Rózsa és farkok

Danyi Zoltán: A rózsákról



BENCE ERIKA (1967) Újvidék

Danyi Zoltán *A rózsákról* című regénye, majd a róla szóló kritikák és ismertetőik olvasása során azon gondolkodtam, milyen olvasó lenne az ideális a regényértés szempontjából. A természeténél fogva félszeg vagy annak kondicionált egyetemista lány, egy kevésbé nyitott személy kényelmetlen érzésekkel követi, illetve olvassa a pénisz és a rajta kialakult rák tüneteinek naturalisztikus ábrázolását, a hugyozások és az orális szex részletező leírását. Nem számít autentikus olvasónak, aki nem tudja térben elhelyezni a regény vajdasági színtereit, mondjuk, Zentát és Szabadkát Nyugat-Bácskába képzelettel, s nem ismeri fel, hogy az én-elbeszélő (akinek élettörténete saját tudatán átszűrve, rendkívüli részletességgel, az újramondások, más kontextusba helyezések, át- és újraértelmezések sűrű szövevényén keresztül, 467 oldalon át bontakozik ki előttünk) zentai és nem palicsi; miként az események legnagyobb része is ebben a városban játszódik; a narrátor is ide tér vissza, hogy hozzákezdjen a rózsaregény (saját élettörténete) írásához, amelynek létrejöttére és alakulására folyamatosan reflektál.

Viszont már a regény legelején ott van a szabadkai virágárusnál lezajlott jelenet, ahogy az akkor még huszoneves (az elbeszélés aktuális idejében már valószínűleg a negyvenes éveiben járó) fiatalember „visszaadja” a rózsák árát a követelődző tulajdonosnőnek, miközben nem is fizettek érte. Aki pontosan érti a jelenet lényegét: mi miért zajlik, miképp lehet, hogy nem utasítja el, nem veszekszik a jogtalanul követelőzővel, hanem jobbnak látja ráhagyni, s hogy ez nemcsak egy kényszeres betegségben szenvedővel történhet meg az adott térségben – értő olvasója lehet a regénynek, és az is, aki tudja, hogy miért számolnak itt magukban sokan, ha kérdést akarnak feltenni, vagy valamit el akarnak kerülni.

Ideális olvasó, akinek nem kell magyarázni, mert érzi és tudja, hogy a háború élménye itt nemcsak múltból átszüremlő emlék, hanem folyamatosan és végeláthatatlanul zajlik a lelkekben, ahogy az elbeszélő tudatháttérben is állandóan jelen van; barátját idézve meg is adja a pontos látletét ennek az állapotnak, illetve a róla szóló felismerésnek: „[...] nekünk egy ideje már mindig és mindenhol, lent és fent, előttünk és mögöttünk háború van, melyet legfeljebb rövid fegyverszünetek tagolnak.” És az is hiteles olvasó, aki együtt rezdül az elbeszélővel, amikor említett és idézett brüsszeli barátja egy – lát szólag – jelentéktelennek tűnő, véletlenül meglátott/-hallott antwerpeni jelenetet mesél el: idősebb turista házaspárról szól, akik franciául szólítottak meg egy csoport fiút, akik viszont flamandok voltak, „és úgy tettek, mint akik nem értik vagy nem hallják, a német vagy osztrák házaspár viszont nem adta fel, a férfi angolra váltott, és kérdezte tőlük, hogy do you speak English perhaps, mire az egyik fiú kiáltva, szinte érces hangon válaszolta, hogy yes of course, English is not a problem, és hogy félre ne értsék, vigyorogva azt is hozzátette, hogy only French is a problem”.

A tudatos és módszeres olvasó viszont a nagyregényt kézbe véve jegyzetömböt is vesz magához, szorgalmasan jegyzetel, oldalszámokat ír fel, motívumokat, szöveghelyeket, kulcsmondatokat jegyez fel – hogy valamiféle rendszert alkosson magának a Danyi-regényben áradó tudatfolyam legfőbb gondolati rétegeiről, irányairól, fordulatairól, hogy a spontán olvasónál (mint amilyen e sorok írója volt) könnyebben jusson el lényegi megértésekhez és fontos felismerésekhez. Lehet. De nem biztos.

VAJDASÁGI MAGYAR ÉLETÉRZÉS

A „vajdasági magyar életérzés” megjelenítése az, ami a regényt megszólítóvá teszi számunkra – mondta egyik ismerősöm, amikor még az olvasás elején tartottam, s úgy gondoltam, hogy ez is egy „betegségregény”, mint Danyi előző műve, *A dögeltakarító* (2015), vagy amilyeneket az utóbbi évek-

ben olvastam, Szilasi László *Luther kutyái* (2018) vagy Keresztury Tibor *Hűlt helyem* (2021) című regényei, amelyeket – bár poétikai értelemben nem található bennük kifogásolható – olvasóként nemigen kedveltem. S noha a „vajdasági magyar identitás” csak ritkán, vagy – talán – közvetlenül csak egyetlenegyszer reflektálódik az elbeszélésben, amikor a narrátor brüsszeli (egyébként itteni születésű) barátjának Oostendében élő főnöke rákérdez a jelenségre, mire az elbeszélő valóságos kiselőadást tart az eltűnő identitásról – fokozatosan rá kellett jönnöm, hogy igaz: a két, történetileg rendkívül gazdag, itt végül eggyé szervesülő toposz, a *rózsa* és a *tenger* valóban az elbeszélő mindenféle csatákkal és háborúkkal „szaggatott életének” a metaforái, amelyek egyúttal a „vajdasági magyar szaggatott élet” képi kivetülései is. Mindenesetre hosszú út, rengeteg tévelygéssel, zsákutcával és legalább négyszáz könyvoldalt kitevő, sokszor elbizonytalanodó, önnön értelmére és beszédmódjára („el kell-e mondani”, „meg kell-e ismételni”, „másként kell-e elmondani”, „elmondható-e”, „itt vagy így kellene-e befejezni” etc.) rákérdező életelbeszélés vezet el a felismerésekig, hogy „a tenger is rózsza, és a rózsza is tenger, igen, minden bizonnyal ezen a ponton jegyeztem meg valamit arról, hogy egy vajdasági magyarnak ez mit jelent”.

Az sem véletlen, hogy addigi kudarcsos élete helyszínaitól több száz kilométerre kell eltávolodnia, egészen az Északi-tengerig kell elmennie ahhoz, hogy végre a gyógyulással összefüggő megértés útjára léphessen. Brüsszelben egy hatalmasra nőtt Grand Gala nevű rózsabokor látványa ébreszti benne a gondolatot, „[...] ez a rózsabokor azért nőhetett ilyen magasra..., azért tudott feljutni, felkapaszkodni az első emeletig, mert újra és újra leszedték róla a virágokat. [...] hasonló szaggatottsággal már találkoztam korábban, mikor az életemen gondolkodtam, ellenben csak most, a brüsszeli Grand Gala előtt állva értettem meg, hogy ezek szerint nemcsak apám, hanem én is a saját életemet éltem, hogy nekem éppen ez a szaggatott élet jelenti a saját életet, mely folyton megszakad, mintha valaki újra és újra kiütné a kezemből, és utána sokáig nem tudnám felvenni a fonalat”.

Az olvasó és egy pillanatra a narrátor is úgy gondolja, itt akár véget is érhetne az elbeszélés: „Akár össze is csomagolhatnék és hazamehetnék, gondoltam.” Ehhez képest még pontosan 250 oldalon folytatódik a történet. Az én-elbeszélő – miközben Brüsszel utcáin és parkjaiban sétál, a Beaux-Arts-ban az *Ikarosz bukása* című Pieter Bruegel-festményt nézegeti, vagy az oostendei strandon, ahogy bokáig a vízben állva a tenger hullámzását figyeli, Lille-ben a vasútállomás előtti szökőkutat nézi – új gondolatokkal (felismerésekkel) kapcsolja össze addigi életének egy-egy mozzanatát, a töréspontokat; átértelmezi jelentéseiket: a kényszeres rituáléktól való megszabadulás gyakorlatait végzi. Mindeközben a rózsaszimbólum mindenre kivetülő, szinte követhetetlen számú jelentést nyer; a vulvától a tenger hullámaiig minden összefüggésbe hozható vele.

A SAJÁT ÉLET SZAGGATOTTSÁGA

Kezdetben úgy tűnhet, hogy csak kompenzáció, majd háritás – a szeretetlenség, a csalódások és a betegségek félelme előli menedék – számára a család (pontosabban apja) rózsauiltetvénye. Amikor – kellő távolságba kerülve tőle (is) – már képes értelmezni addigi sorsának történéseit, furcsa változáson esnek át a jelentések: rájön, hogy a rózsák között végzett (látszat)munka nemcsak megnyugtatta, a rózsabokrok meg elrejtették, hanem elő is idézhették, sőt fokozták kényszeres cselekedeteit. Az oostendei tengerparton, egy elhagyott oszlopos csarnok előtt állva történik meg először, hogy abbahagyja a számolást, és inkább a kiváltó okát próbálja megfejteni: „Először arra gondoltam, hogy ez is a háború miatt volt, a feszültség, a harag, a türelmetlenség miatt, amitől a közeg egyre sűrűbb lett körülöttem, és valamit tennem kellett, hogy elviseljem, lehet, hogy ezért kezdtem el számolni a dolgokat, de utána eszembe jutott, hogy a számolás már a háború előtt elkezdődött, mivel a rózsákban is mindig meg kellett számolnom bizonyos dolgokat, néha a sorokat számoltam, hogy tudjam, melyik sorok közé kell lerakni a hosszú alumíniumcsöveket, máskor a leszedett gallyakat számoltam, hogy tudjam, hány szemet készítettem el a szemzőknek, megint máskor a rakárba hordott kötegeket számoltam, hogy tudjam, melyik fajtából összesen hány rózsató van, és így tovább, gondoltam, valamit a rózsákban is mindig számoltam.”

Kényszeres cselekedetekbe torkolló, ezért őt hosszú ideig a normálisnak nevezhető életvitel lehetőségétől is megfosztó gondolai három, egymást gerjesztő forrásból táplálkoznak: családi és kapcsolati problémákból, amelyeket végül húgycsődaganatként diagnosztizált betegsége fokoz az elvi-

selhetetlenség szintjéig. Másrészt épp ez lesz az a fordulópont, ahonnan – más választása nem lévén – ki is lendül a változás irányába: „Azzal, hogy elzavart, apám lényegében az induláshoz szükséges erőt adta meg.” Egy alkalommal ugyanis, amikor épp dolgozni szeretne a földjükön, az apa vártalanul – számára rendkívül goromba és megalázó módon – kiutasítja a rózsák közül: „[...] semmi nem lett belőlem, ugye, tudom, hogy semmi nem lett belőlem, nincs feleségem, nincs gyerekem, nincs rendes munkám, és még a rózsákhoz se értek, szart se ér, amit a rózsákkal csinálók, mondta ezt is még egyszer, nem tudnék felnevelni egy szaros rózsatövet se.” Ekkorra már túl van a harmadik műtétjén, és az általa következetesen „feleségemnek” nevezett barátnője is elhagyta, Franciaországba távozott. Jelzésértékű mozzanat, hogy leginkább azért fogadja el földmérő barátja meghívását, hogy menjen ki hozzá Brüsszelbe: mert közel van Lille-hez. Végül el is utazik a városba, de már nem keresi a lányt, mi több, ekkor már abban sem biztos, hogy erről a városról, s nem Lyonról van-e inkább szó.

Noha ezeket a viszonyait (anyjához és az apjához fűződő kapcsolatát) egyáltalán nem részletezi a másként pontos leírásokat, naturalisztikus részleteket az elbeszélésbe plántál, a fontosnak gondoltakat többször újramondó és más-más megvilágításba helyező narrátor, apró mozzanatokból és megjegyzésekből következtethetünk arra, hogy azok már a kezdet kezdetén, jóval a térségi háború kitörése előtt kudarcra voltak ítélve. Az anyáról viszonylag kevés szó esik, de ezekből is nyilvánvalóvá válik, hogy érdekből, az akkor még értékesnek számító jugoszláv papírokért kötött házasságot a férfival, akivel azonban soha nem sikerült működő házastársi kapcsolatot kialakítania, lenézte és megalázta, majd az első adandó alkalommal – „neki semmi köze ehhez a háborúhoz” – elhagyta, visszaköltözött az anyjához Magyarországra. Ezzel ugyanakkor magára és az érzéketlen apa kényére-kedvére hagyja a még épp csak a felnőttkor kezdetén álló fiát – cipősdobozokba csomagolt süteményküldeményekkel igyekszik könnyíteni a lelkiismeretén, majd ezek is elmaradnak.

A valamikori cukorgyári dolgozó, majd a rózsatermesztésbe feledkező („beleszeretett a rózsákba” – mondja a narrátor) apa magatartásában is van egy jó nagy adag kompenzáció: a házassága kudarcba fullad, felesége magatartása és ítéletei „kiskorúsítják”, majd faképnél is hagyja az aszszony. A rózsaultetvény jelenti hát számára a legitimálható és a fiára hagyományozható élet biztosítékát még akkor is, ha közben maga is sokszor méltatlan helyzetbe – ahogy az elbeszélő mondja –, „nagy szarba” kerül: a vevők átverik, becsapják, kihasználják és megfenyegetik; megtörténi, hogy „nőt kérnek” a vásárlásért cserébe, azaz makróként kell viselkednie. A rózsák révén sikerül elintéznie (négy száz tövet ad a felmentésért), hogy a fiút ne vigyék el katonának, ezért árulásnak tartja, amikor az fuvarozónak áll (és elfelejt a korábban megtanult műveleteket és rózsaneveket). Későbbi visszatértét és buzgólkodását a rózsák között (amikor újból megtanulja a fajták neveit) térhódításként értelmezi és féltékenyen szemléli. Egyik ilyen jelzésértékű mozzanat, amikor a fiú a lejárt határidejű deklarációk (terméknyilatkozatok) hátoldalára verseket ír, az apa jelenetet rendez, és a szemébe dobja az összegyűrt papírokat.

Amikor már Oostendében van, ismerőse ismerősének, G.-nek a lakásában, egy köteg csomagolópapírt talál, ezt vágja fel lapokra, és kezd írni rá. Úgy is értelmezhetjük, hogy eddigi „becsomagolt”, önmagába és betegsége korlátai közé elzárt történetét kezdi el kibontani. Ugyancsak szimbolikus jelentése van annak a mozzanatnak is, hogy hazaérkezve Brüsszelből, apja ültetvényére vezet az útja, s anélkül, hogy szólna neki, vagy bármi mást tenne, egyenesen az irodába megy, hogy a „rózsás papírokat”, azaz a lejárt terméknyilatkozatokat magához vegye. Mintha ezzel deklarálná, hogy győzött, azaz elutasítja az apa egyetlen legitimnek nevezett útját, felvállalja és leírja saját „szaggatott életét”: írni kezdi a rózsaregényt.

Többen – miként a már megjelent ismertetőkből olvastam – elnagyoltnak érzik a „feleségemnek” nevezett barátnő alakját a regényben. Azt hiszem, egyszer sem említi nevét az elbeszélő. Viszont ha figyelembe vesszük, hogy a történet szempontjából csak a hozzá fűződő ellentmondásos érzelmeknek van nyomatékosító ereje, az elbeszélés aktuális idejében már régen múlt idő a kapcsolatuk (a narrátor már arra sem emlékszik, hogy melyik franciaországi városba ment ki), akkor rá kell jönnünk, hogy valóban nincs szükségünk bonyolultabb megjelenítésére. Kérdéses mozzanat ugyanakkor, s többen értetlenkedve is állnak fölötte, hogy az elbeszélő többször is megjegyzi, minden alkalommal, amikor nála jár, kétezer dinárt hagy a nőnél: „mintha pénzért akarna szerelmet venni”, mondják a recenzensek. Valóban többféleképp érthető. Lehet, hogy a pénz otthagytásával valamiféle közös élet (ahol a családfő a gondoskodó) látszatát igyekszik fenntartani a maga suta mód-

ján, de az is lehet, hogy a sehogy sem közös életté váló kapcsolat valóban vásárolt szerelem, csak ezt a kényszerképzetekkel küzdő férfi nem képes átlátni. Utóbbinak viszont ellentmond, hogy – legalábbis a férfi elbeszélése szerint – a „feleség” a fuvarozásban látja akadályát annak – „kérte, hogy hagyjam abba” –, hogy „elkezdjünk valamit, amit ő közös életnek nevezett, de nem tudtam abbahagyni, amit csináltam...” (Azaz a nő valóban szeretne megállapodni, tartós együttélést kialakítani.) A „feleségem története” lezárását végül az a felimerés jelenti, hogy azért nem lehetett „közös életük”, mert „ebből a közös életből gyerek lett volna, én pedig nem akartam, jobban mondván rettegtem, abban az időben még legalábbis rettegtem attól, hogy valakinek ezt az egészet újra át kelljen élnie, ráadásul éppen miattam kelljen valakinek újra átélnie”. Azaz mindig egy más életet kellene élni, a másikat (az anyáét, az apáét vagy a feleségét), miközben a saját sors „nem más, gondoltam valószínűleg, mint egy széttépett, szétszaggatott rózsza”.

A rózsza és alakzatainak leírása, megjelenítése mellett legtöbb szó az elbeszélő farkáról esik a regényben: „látjuk” hugyozás közben, betegen, sötét- és halványlila foltokkal, kimerevedett és műtött állapotban, onánia vagy felláció közben, katéterrel vagy lottyadtan himbálódzni az ápolók és az orvosok kezében. Ugyanakkor egyáltalán nem érezzük úgy, hogy nem narratívaalkotó jelentés, s hogy öncélú lenne folyamatos emlegetése és bemutatása. Gondoljuk csak el: ennél kisebb jelentőségű egészségügyi problémákat, egy egyszerű zúzódást vagy sebet is, anélkül hogy kényszerbetegségben szenvednénk, folyamatosan ellenőrizni szoktunk, késztetést érzünk arra, hogy megnézzük állapotát. S akkor feltehetjük a kérdést, hogy hitelesnek éreznénk-e egy húgycsőráktól és tüneteitől (kiütések, a húgycső beszűkülése, a varratok feszülése etc.) szenvedő, kényszerbetegséggel küszködő férfi ábrázolását – ha ezekre a dolgokra nem úgy reagálna, ahogy reagál.

Danyi Zoltán *A rózsákról* című regénye a harmadik az utóbbi néhány évben, amelyet egy bizonyos idő után le akartam tenni, félbe akartam hagyni az olvasását, ám miután ezt mégsem tettem meg, hanem végigolvastam – végül nagyon-nagyon megkedveltem, és a kedvenc regények, illetve azok közé soroltam, amelyekre még további figyelmet gondoltam fordítani. És nem az elbeszélő hímvesszejének naturalisztikus ábrázolása miatt akartam letenni, hanem az eleinte túlságosan lassú dinamikájú, túlzottan részletező, egy-egy szövegszekvenciát folyamatosan ismételtető, újramondó narrációja miatt – ugyanis ez utóbbi vajdasági irodalmi példairól igen rossz a tapasztalatom; a narratívaalkotás hiányát, az elbeszélői kompetenciák hiányosságait takarják legtöbbször. Danyi regényében azonban ezek a részletek később nagyon is fontos jelentéseket közvetítenek. Hőse rengeteget bolyong különböző utcákon, fordul le sarkokon, megy át útkereszteződéseken, vagy téved el a forgalomban, s ezeknek az útkereséseknek minden részletét aprólékosan el is beszéli. Egy alkalommal például, még fordulópontra jelentő lelki megvilágosodása előtt, el szeretné hagyni Brüsszelt és Lille-be menni, de belekeveredik a forgalomba, eltéved a külvárosban, és képtelen kijutni a városból. Ugyanez a művelet gyógyultan, amikor már tudja, mit akar és mire szolgál az élete, hűszperc alatt, minden felesleges kitérő nélkül sikerül neki.

A két regény, amelynek szintúgy nem hagytam abba az olvasását, Milbacher Róbert 2018-ban és 2020-ban megjelent regényei, a *Léleknyavalyák* és az *Angyali üdvözletek* voltak. (Magvető, 2021)

Kedves Olvasóink!

A Kortárs folyóirat aktuális számát az **Írók Boltjában**, valamint az alábbi helyeken biztosan megtalálja:

Budapest: Árkád (Relay és Inmedio), Blaha Lujza tér (Relay), Boráros tér (Relay), MOM Park (Inmedio), Nyugati téri aluljáró (Relay), Széll Kálmán tér (Relay)

Debrecen: Árkád Fórum (Inmedio), **Eger:** Széchenyi út (Inmedio), **Győr:** MÁV váróterem (Relay), **Miskolc:** Szinvapark (Inmedio), **Solymár:** Auchan (Inmedio), **Sopron:** Széchenyi tér (Inmedio), **Szeged:** Dugonics tér (Inmedio)
